

havde beskrevet beboerne i landet således, at de ikke var i stand til at tage imod det hellige ord på grund af deres barbari, som mange andre gjorde, var der intet grundlag for hans virke i Grønland.

Jeg savner at forfatteren nævner næsten ikke den søgen efter den mulige nordvestlige sejlroute til Østasien, som var blandt de vigtigste årsager til sejladsen langs Grønlands vestkyst i første halvdel af 1800-tallet. Jeg vil også nævne hendes drøftelse af bogen *Beschreibung der muscowitischen und persischen Reise*, som først blev udgivet i 1647, skrevet af den tyske opdagelsesrejsende og ambassadør, Adam Olearius. Hans værk fremhæves som eksempel på beskrivelser af inuit som grove og barbariske vilde (s. 92). Efter min undersøgelse af Olearius bog i en anden sammenhæng, og netop på samme citat, blev det klar, at vedrørende tekst i bogen er taget næsten ordret fra et kendt værk af den franske videnskabsmand Isaac de la Peyrère om Grønland som udkom i midten af det 17. århundrede. La Peyrère kom aldrig til Grønland, og baserede sin kundskab på tekster af Grønlandsrejsende fra omkring 1600. Jeg nævner dette her, fordi Olearius beskriver også direkte kontakt og kendskab med inuit – faktisk en gruppe som blev taget til fange i Grønland og flyttet til Danmark – og den beskrivelse er af en helt anden og mere positiv karakter. Hans værk er således et godt eksempel på, hvordan den negative tradition fra tidlig 1600-tal og hans egen erfaringen trækker i modsatte retninger.

Til sidst vil jeg nævne at forfatteren henviser til den amerikanske forsker, Francis Spufford, som er kommet til den slutning at britiske opdagelsesrejsende i Grønland ofte har undladt at nævne inuits overlegenhed med hensyn til udstyr og værktøj, som naturligvis var meget bedre end det, som de besøgende selv havde; de indfødte var klart overlegne i nogle områder. Mine observationer har imidlertid vist, at man i britiske beskrivelser ofte finder anerkendende ord om inuits udstyr; men på

samme tid beskrives dog også hvor primitive og fjerne fra civilisation disse mennesker er.

Øerne i nord er ikke længere eksotiske, de er moderne samfund. Dette gør Karen Oslund os klart i sin bog. Alligevel er der stadigvæk tvivl om disse lande: Er de en del af Europa eller er de anderledes? Forfatteren tager to eksempler fra nutidens islandsk historie; på den ene side debatten om den islandske hvalfangst og på den anden side debatten om virksomheden Decode. Hun viser hvor almindelig en tendens det er i diskussioner om Island, at beskrive landet som et "alternativt" sted, og at islændingene stadigvæk opfattes som et samfund i tæt og eksklusiv kontakt med naturen i modsætning til andre moderne samfund i Europa – samt at denne diskurs er tæt forbundet med særlige interesser. En lignende diskurs og lignende interesser kan også ses i forbindelse med turismen, der nu er ved at blive en af de vigtigste industrier i Island. Her beskriver man landet som den fjerne, eksotiske, eventyrlige ø hvor alt kan ske; det image som sælger og er populær i medierne. Karen Oslund har ret i, at Island er et moderne samfund, som i det væsentligste kan sammenlignes med sine skandinaviske naboer. Men landet er samtidig stadig præget af eksotiseringen, da traditioner og stereotyper ikke er noget man ændrer uden besvær. Og når vigtige interesser trækker i samme retning, fører det til at gamle forestillinger om vulkanøen i nord ikke så let forsvinder.

Sumarliði Ísleifsson

Sølvi Sogner, "Og skuta lå i Amsterdam...": et glemmt norsk innvandrersamfunn i Amsterdam 1621–1720 (Oslo: Aschehoug, 2012). 176 s.

En mindre kjent tegning av Rembrandt viser en 18 år gammel jente fra Jylland hengende i galgen i Amsterdam i 1664. Hun hadde kommet til byen fjorten dager tidligere og fått seg et

rom mens hun skulle se seg om etter arbeid. En dag hadde hun kommet i krangel med vertinnen om husleien, og det var blitt et håndgemeng som endte med at kona falt ned kjellertrappen og mistet livet. Dermed endte hun selv i galgen. Så galt kunne det gå for arbeidssøkende ungdom i Amsterdam. Til denne dynamiske byen dro ungdom fra alle de nordiske land for å få arbeid, og flest fra Norge. Mennene fikk stort sett arbeid som sjøfolk, mange i Ostindiakompaniet, mens kvinnene ble tjenestepiker.

Det er utvandringen fra Norge i perioden 1621 til 1720 som er emnet for Sølvi Sogners bok. Dette er et tema hun har vært opptatt av i lang tid. I 1994 ga hun ut *Ung i Europa: norsk ungdom over Nordsjøen til Nederland i tidlig nytid*. Denne boka dreide seg i ganske stor grad om utvandringen fra Norge. I den nye boka som er rikt illustrert, særlig med bilder av nederlandske kunstnere, er det innvandrerne og innvandrersamfunnet i Amsterdam som står i fokus.

Det var mange som bare var en kortere periode i Amsterdam og kom hjem med penger og merkelige antrekk. Men Sogner finner også at mange slo seg ned i Amsterdam for godt, og, noe som er et helt nytt synspunkt, at de norske innvandrerne dannet et eget samfunn. Hvordan komme på sporet av de norske innvandrerne i Amsterdam? Få tok borgerskap, slik at borgerbøkene ikke er til mye hjelp. Sogner bruker i stedet lysningsregistre, oversikt over lysninger som ble tatt ut av dem som skulle gifte seg, og de inneholder detaljerte opplysninger om navn, alder, hjemsted, yrke og adresse i Amsterdam.

I perioden fra 1621 til 1720 har Sogner funnet at cirka 8 000 nordmenn giftet seg i Amsterdam, cirka 60 prosent menn og 40 prosent kvinner, og omtrent halvparten valgte en norsk ektefelle. De kom fra kystområdene, fra Østfold til Trøndelag, men med tyngdepunktet i Sør-Vestlandet der omtrent halvparten kom fra. Her har det også eksistert mye muntlig tradisjon om utvandringen.

I Amsterdam slo de norske innvandrerne seg ned i fattigkvarterer utenfor byen og ned mot havnen. Fellesskap i boområde er et kriterium som Sogner bruker for å fastslå at de norske innvandrere i Amsterdam utgjorde et eget innvandrersamfunn. Et annet kriterium er det kirkelige fellesskapet. Nederland var i hovedsak kalvinistisk, men det var en stor luthersk menighet i Amsterdam der tyskere dominerte, som nordmenn og andre skandinaver sognet til. I 1660-årene brøt nordmenn og dansker faktisk ut og dannet sin egen menighet. Det skyldtes visstnok pietistisk innflytelse, men kanskje også problemer med å forstå nederlandsk. Dette ble imidlertid av kort varighet, men skandinavene fikk beholde sin dansktalende prest.

Noe av det mest fascinerende i boka er hvordan Sogner greier å trekke enkeltmennesker fram i lyset og prøver å si noe om hvordan de holdt kontakten med familie i Norge. Hun har funnet flere private brev, både fra kvinner og menn, som er meget spennende lesning. I det hele tatt legger hun vekt på at mange av innvandrerne i Amsterdam var skrive- og leseføre.

Hvor omfattende og betydningsfull var emigrasjonen til Amsterdam? Sogner slår fast, etter alt å dømme med rette, at den neppe var særlig betydningsfull på nasjonalt nivå, men derimot kunne berøre enkelte lokalsamfunn sterkt. Likevel har hun, som historikere flest, en tendens til å overvurdere omfanget av sitt emne. Hun påpeker at 800 000 nordmenn utvandret til Amerika i hundreåret 1825 til 1925 og stiller det opp mot de 8 000 nordmennene som giftet seg i Amsterdam i de hundre årene fra 1621 til 1720. Når hun tar folketallet i landet i betraktning, det var omtrent fire ganger så stort da utvandringen til Amerika pågikk, "var utvandringen til Amsterdam på 1600-tallet slett ikke ubetydelig".

Den motsatte konklusjon ville være mer nærliggende. Utfra tallene ovenfor utvandret gjennomsnittlig 8 000 nordmenn per år til Amerika, mot 80 til Amsterdam. Utvandrin-

gen til Amsterdam utgjorde altså bare én prosent av utvandringen til Amerika, og korrigert for folketallet, fire prosent. Men så kan man vel tenke seg at det var mange flere som utvandret til Amsterdam og ikke giftet seg og dermed ikke ble innfanget av lysningsregistre, som er Sogners kilde. Det gjaldt sikkert i særlig grad de som bare var i Amsterdam i kortere tid (men de er ikke så interessante i denne sammenhengen), men også permanente utvandrere, skulle man tro.

Det er litt pussig at Sogner ikke prøver å si noe om hvor stort det faktiske antallet utvandrere kan ha vært, hun fastslår bare at vi vel aldri kan få vite det. Likevel sier hun faktisk noe om det et annet sted. Nettopp det at utvandrerne fra Norge giftet seg i Amsterdam, var utslagsgivende for at de ble værende der, fastslår hun. Dermed skulle det altså ikke være så mange flere enn de 8 000 som giftet seg som slo seg ned i Amsterdam på permanent basis.

Hva så med virkningene av utvandringen i Norge? Sogner viser til Ståle Dyrvik og slår fast at befolkningen i Kristiansand stift bare vokste med seks prosent mellom 1665 og 1750, mens befolkningen i resten av landet (eller mer nøyaktig i landet som helhet) vokste med førti prosent, og antyder at den lave veksten i Kristiansand stift hadde sammenheng med utvandringen. Dette er ikke helt rent trav. Når det gjaldt befolkningsutviklingen, var det stor forskjell på innlandet og kysten, og det å sammenligne med total befolkningsvekst i landet er derfor ikke særlig hensiktsmessig. Jeg finner heller ingen vekst på seks prosent i Kristiansands stift i perioden 1665–1750 hos Dyrvik. I boken hun viser til (*Norsk økonomisk historie 1500–1970: band 1 1500–1850*) er tallene som følger (s. 124, tabell 26): Kristiansand stift 20 prosent vekst, Bergens stift 25 prosent og Trondheims stift 18 prosent.

Det ser altså ut til at Sogner overvurderer både omfang og konsekvenser av utvandringen til Amsterdam en smule. Men det er tilgivelig, spesielt siden hun har skrevet en så interessant

og nyskapende bok basert på et spinkelt kilde-materiale som hun kryster informasjon ut av og kommer nær inn på flere av individene.

Finn Erhard Johannessen

Bo Vahlne, *Frihetstidens inredningar på Stockholms slott: om bekvämlighetens och skönhetens nivåer* (Stockholm: Balkong förlag, 2012). 597 s.

Bo Vahlne, filosofie doktor i konsthistoria och tidigare chef på Kungl. Husgerådskammaren, visar i denna bok sin enastående kännedom om Stockholms slotts historia från branden 1697 till början av 1770-talet. Det kungliga residenset beaktas i relation till det kungliga ceremonielet och till hovordningen. Författaren beskriver hur slottet skulle fungera i kungafamiljens och hovets vardag, och diskuterar även dåtidens uppfattning om skönhet och bekvämlighet. Det framgår också hur ekonomin ständigt präglade slottsbyggets fortskridande och inredningarnas utformning. Vahlnes koncentration på representationsrummen, på kungafamiljens privata rum och de främsta hovfunktionärernas lägenheter, är en väl gjord avvägning eftersom en studie av slottets samtliga rum hade blivit alltför omfattande. Vi får emellertid hoppas på ett framtida arbete, där oppvaktningens rum och ekonomiutrymmen skulle kunna få en liknande grundlig belysning.

För en historiker är de större sammanhengen kring arkitektur, byggande och inredningar oerhört värdefulla. Bo Vahlne väger samman de konsthistoriska och historiska perspektiven på ett ypperligt sätt. Han framhåller förtjänstfullt att arkitektur och byggande ingick som en betydelsefull del av tidigmoderna europeiska furstars bildning och tidsfördriv. Prakt och bekvämlighet var två självklara komponenter i en byggnadskonst som skulle manifestera sin herres status, rang och smak.